

TIETEEN ETIIKKA

13 Eettiset perusvaatimukset tutkimustyössä

©2011 Ilpo Halonen, ilpo.halonen@helsinki.fi

Materiaalia saa käyttää ainoastaan henkilökohtaisiin opiskelutarkeoituksiin!

KIRJALLISUUTTA 1

- Clarkeburn, Henriikka ja Arto Mustajoki, *Tutkijan arkipäivän etiikka*, Vastapaino, Tampere 2007.
- Hallamaa, Jaana, Veikko Launis, Salla Lötjönen ja Irma Sorvali (toim.), *Etiikkaa ihmistieteille*, Tietolipas 211, SKS, Helsinki 2006
- Häyry, Matti, *Hyvä elämä ja oikea käytös: historiallinen johdatus moraalifilosofiaan*, Yliopistopaino, Helsinki 2002.
- Karjalainen, Sakari, Veikko Launis, Risto Pelkonen & Juhani Pietarinen (toim.), *Tutkijan eettiset valinnat*, Gaudeamus, Helsinki 2002.

Kevät 2011 Tieteen etiikka
ilpo.halonen@helsinki.fi

KIRJALLISUUTTA 2

- Pietarinen Juhani, "Tiede moraalifilosofian valossa", teoksessa Löppönen et al. (toim.), 1991, 65 – 84.
- Pietarinen Juhani, "Eettiset perusvaatimukset tutkimustyössä", teoksessa Karjalainen et al. (toim.) 2002, 58 – 69.

Kevät 2011 Tieteen etiikka
ilpo.halonen@helsinki.fi

LINKKEJÄ

Tutkimuseettinen neuvottelukunta:

- <http://www.tenk.fi/>
- <http://www.tenk.fi/hymy/index.htm> (HYMY II - työryhmä)
- <http://www.tenk.fi/JulkaisutjaOhjeet/htkfi.pdf> (Ohje Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausten käsitteleminen.)

Kevät 2011 Tieteen etiikka
ilpo.halonen@helsinki.fi

LINKKEJÄ

- Suomen Akatemia:
- <http://www.aka.fi/> -> Tutkijalle -> Rahoituksen käyttö -> Eettiset ohjeet
- Helsingin yliopisto
ulkoiset sivut: <http://www.helsinki.fi/tutkimus/tutkimusetiikka.html>
(Alma): (hyvä, laaja sivusto!)
-> Opetuksen ja tutkimuksen tuki -> Tutkimuspalvelut -> Tutkimusetiikka

Kevät 2011 Tieteen etiikka
ilpo.halonen@helsinki.fi

Tutkija työssään

- Pietarinen (2002):
- Tutkija tarvitsee työssään paitsi ammattitaitoa myös eettisiä periaatteita, sääntöjä, normeja, arvoja ja hyveitä.
- Mitä tieteen harjoittajalta vaaditaan, kun häntä ajatellaan moraalisenä toimijana?

Kevät 2011 Tieteen etiikka
ilpo.halonen@helsinki.fi

Tutkija työssään

- Helpoin vastaus: Tutkijaa koskevat samat eettiset periaatteet kuin muitakin ihmisiä. Moraalisena toimijana hän on samassa asemassa kuin kuka tahansa kansalainen.
- Kysymys on silloin siitä, miten hän toteuttaa näitä yleisiä eettisiä vaatimuksia erilaisissa tieteen harjoittamiseen sisältyvissä toiminnoissa.

Kevät 2011 Tieteen etiikka
ilpo.halonen@helsinki.fi

Tutkija työssään

- Mutta: tieteen harjoittaminen on ammatti, jolla on omat erityiset tehtävänsä.
- Ammatillisten erityistehtävien suorittaminen vaatii usein toimia, joissa joudutaan poikkeamaan yleisistä eettisistä vaatimuksista.

Kevät 2011 Tieteen etiikka
ilpo.halonen@helsinki.fi

Tutkija työssään

- Suurin osa tutkijalle asetettavista eettisistä perusvaatimuksista kuuluu edelliseen luokkaan.
- Kysymys on siis yleisten eettisten periaatteiden soveltamisesta tutkimustoiminnan eri vaiheisiin.

Kevät 2011 Tieteen etiikka
ilpo.halonen@helsinki.fi

Tieteenharjoituksen standardi-ideologia

1. Tutkijan ensisijainen velvollisuus on tiedon lisääminen. Kaikkia asioita pitää tutkia niin pitkälle kuin mahdollista, eikä mikään saa olla tutkijalle vierasta tai kiellettyä aluetta. Tutkija täyttää velvollisuutensa hyvin, kun hän selvittää ilmiöitä luotettavasti ja tarkasti.
2. Tutkija ei ole vastuussa siitä, miten tutkimuksen tuloksia käytetään. Hän vastaa vain tiedon tuottamisesta ja luotettavuudesta, ei tiedon käytöstä ja vaikutuksista.

Kevät 2011 Tieteen etiikka
ilpo.halonen@helsinki.fi

Tieteenharjoituksen standardi-ideologia

3. Tutkijan ei tarvitse harkita, onko jonkin asian tutkiminen hyväksyttävää vai ei. Yhteiskunta määrittelee tieteellisen tutkimuksen tavoitteet ja tärkeysjärjestyksen, ja tutkija tyytyy normaaliin hallinnolliseen päätöksentekoon. Hänelle annetaan tehtäviä, ja hän haluaa selvittää ne parhaan kykynsä mukaan.
(Pietarinen 1991.)

Kevät 2011 Tieteen etiikka
ilpo.halonen@helsinki.fi

Sosiaalisen vastuun etiikka

1. Tutkijan ensisijainen velvollisuus on edistää toiminnallaan yleisinhimillisiä arvoja eli palvelella humanistista edistystä. Hänen tulee ajatella tämän päämäärän kannalta toimintaansa kokonaisuutena.
2. Tutkijan tulee pyrkiä estämään tiedon käyttämistä humanistisen edistyksen kannalta haitallisiin tarkoituksiin. Tämä velvoite on eettisesti vahvempi kuin poliittinen kuuliaisuus.

Kevät 2011 Tieteen etiikka
ilpo.halonen@helsinki.fi

Sosiaalisen vastuun etiikka

3. Tutkijan on pyrittävä mahdollisimman suuresti vaikuttamaan siihen, mitä hän tutkii. Humanistisen edistyksen kannalta ei ole yhdentekevää, millaisia asioita tutkitaan ja miten niitä tutkitaan. Siksi tutkijan on virheellistä syytä vastuuta tiedepolitiikassa ammattipäättäjille.

(Pietarinen 1991.)

Kevät 2011 Tieteenetiikka
lpo.halonen@helsinki.fi

Tutkija työssään

- Juhani Pietarinen on esittänyt (2002) kahdeksan keskeisintä vaatimusta, jotka hän liittää viiteen tutkimustoiminnan tehtävään.

Kevät 2011 Tieteenetiikka
lpo.halonen@helsinki.fi

Eettiset perusvaatimukset tutkimustyössä

Mitä eettisiä vaatimuksia tulee asettaa:

- I. ammattitaidon hankkimiselle
 - II. informaation tuottamiselle
 - III. informaation välittämiseksi
 - IV. informaation käyttämiseksi sekä
 - V. kollegiaaliselle toiminnalle ja yleisemmin lojaalisuudelle
- Pietarinen 2002, 60.

Kevät 2011 Tieteenetiikka
lpo.halonen@helsinki.fi

Tutkijan erityistehtävät

- Milloin jokin toiminta suoritetaan hyvin tai oikein?
- Voimme seurata Aristoteleen ohjetta: hän kehotti kysymään ensin, mikä on toiminnan varsinainen tehtävä tai tarkoitus.
- Sitten pitää arvioida, millaisia ominaisuuksia tai kykyjä vaaditaan, jotta toiminta suoritetaan hyvin.

Kevät 2011 Tieteenetiikka
lpo.halonen@helsinki.fi

Tutkijan erityistehtävät

- Tuollaisia ominaisuuksia Aristoteles kutsui *hyveiksi*.
- Hän jakoi ne *älyllisiin hyveisiin* (liittyvät järjen käyttöön eli tiedon hankkimiseen) ja *luonteen hyveisiin* (ilmentävät persoonallisuuden muita piirteitä kuin älyllistä ajattelua).

Kevät 2011 Tieteenetiikka
lpo.halonen@helsinki.fi

Tutkimustoiminnan erityistehtävät

- Perustehtävä: luotettavan informaation tuottaminen.
- Tutkijan on myös pystyttävä siirtämään työnsä tuloksia toisille tutkijoille ja yhteiskunnan muille jäsenille (tiedon välittäminen).
- Tutkimustyön tuloksia käytetään hyväksi yhteiskunnassa (tiedon käyttäminen).

Kevät 2011 Tieteenetiikka
lpo.halonen@helsinki.fi

I Ammattitaidon hankkiminen ja ylläpitäminen

1. *Älyllisen kiinnostuksen vaatimus:* tutkijan on oltava aidosti kiinnostunut uuden informaation hankkimisesta.
2. *Tunnollisuuden vaatimus:* tutkijan on paneuduttava tunnollisesti alaansa, jotta hänen hankkimansa ja välittämänsä informaatio olisi niin luotettavaa kuin mahdollista.

Kevät 2011 Tieteen etiikka
ilpo.halonen@helsinki.fi

II Informaation tuottaminen - Tutkimisen oikeutus

3. *Vaaran eliminoinnin vaatimus:* sellaisesta tutkimuksesta tulee pidättäytyä, joka voi tuottaa kohtuutonta vahinkoa.
 - ▣ Tutkimusmenetelmät
 - ▣ Tiedonintressit (edellä)
 - ▣ Vilppi
4. *Rehellisyyden vaatimus:* tutkija ei saa syyllistyä vilpin harjoittamiseen.

Kevät 2011 Tieteen etiikka
ilpo.halonen@helsinki.fi

III Informaation välittäminen

5. *Julkaisu toiminnan eettinen vaatimus:* informaation välittämisessä on noudatettava hyvää tieteellistä käytäntöä ja rehellisyyden vaatimusta.

Kevät 2011 Tieteen etiikka
ilpo.halonen@helsinki.fi

IV Informaation käyttäminen

6. *Sosiaalisen vastuun vaatimus:* tutkijan tulee osaltaan vaikuttaa siihen, että tieteellistä informaatiota käytetään eettisten vaatimusten mukaisesti.

Kevät 2011 Tieteen etiikka
ilpo.halonen@helsinki.fi

V Tutkijoiden ammattikunta

7. *Ammattiharjoituksen edistäminen:* tutkijan tulee toimia tavalla, joka edistää tutkimuksen tekemisen mahdollisuuksia.
8. *Kollegiaalisuuden vaatimus:* tutkijoiden tulee suhtautua toisiinsa arvostavasti, ei vähättelevästi.

Kevät 2011 Tieteen etiikka
ilpo.halonen@helsinki.fi

HYVÄ TIETEELLINEN KÄYTÄNTÖ

- ▣ Ohje Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausten käsitteleminen (Tutkimuseettinen valtuuskunta 2002):
- ▣ <http://www.tenk.fi/JulkaisutjaOhjeet/htkfi.pdf>
- ▣ Myös kirjoissa Karjalainen *et al.* (toim.), 2002, 384-394 ja Hallamaa *et al.* (toim.), 2006, 404-415.

Kevät 2011 Tieteen etiikka
ilpo.halonen@helsinki.fi

OHJEEN SISÄLTÖ

- hyvä tieteellinen käytäntö
- sen loukkaaminen
- menettelyohjeet loukkausten käsittelemiseksi

Kevät 2011 Tieteen etiikka
ilpo.halonen@helsinki.fi

HYVÄ TIETEELLINEN KÄYTÄNTÖ

- Yksi tieteellisen tutkimuksen eettisen hyväksyttävyyden sekä sen luotettavuuden ja tulosten uskottavuuden edellytys on on hyvän tieteellisen käytännön (*good scientific practice*) noudattaminen.
- Tähän kuuluu muun muassa, että tutkijat ja tieteelliset asiantuntijat toimivat seuraavien periaatteiden mukaisesti:

Kevät 2011 Tieteen etiikka
ilpo.halonen@helsinki.fi

Tutkijat ja tieteelliset asiantuntijat

1. noudattavat tiedeyhteisön tunnustamia toimintatapoja, se on, rehellisyyttä, yleistä huolellisuutta ja tarkkuutta tutkimustyössä, tulosten tallentamisessa ja esittämisessä sekä tutkimusten ja niiden tulosten arvioinnissa;

Kevät 2011 Tieteen etiikka
ilpo.halonen@helsinki.fi

Tutkijat ja tieteelliset asiantuntijat

2. soveltavat tieteellisen tutkimuksen kriteerien mukaisia ja eettisesti kestäviä tiedonhankinta-, tutkimus- ja arviointimenetelmiä ja toteuttavat tieteellisen tiedon luonteeseen kuuluvaa avoimuutta tutkimuksensa tuloksia julkaistessaan;

Kevät 2011 Tieteen etiikka
ilpo.halonen@helsinki.fi

Tutkijat ja tieteelliset asiantuntijat

3. ottavat muiden tutkijoiden työn ja saavutukset asianmukaisella tavalla huomioon niin, että he kunnioittavat näiden työtä ja antavat heidän saavutuksilleen niille kuuluvan arvon ja merkityksen omassa tutkimuksessaan ja sen tuloksia julkaistessaan;

Kevät 2011 Tieteen etiikka
ilpo.halonen@helsinki.fi

HYVÄÄN TIETEELLISEEN KÄYTÄNTÖÖN KUULUU MYÖS ETTÄ

4. tutkimus on suunniteltu, toteutettu ja raportoitu yksityiskohtaisesti ja tieteelliselle tiedolle asetettujen vaatimusten edellyttämällä tavalla;

Kevät 2011 Tieteen etiikka
ilpo.halonen@helsinki.fi

HYVÄÄN TIETEELLISEEN KÄYTÄNTÖÖN KUULUU MYÖS ETTÄ

5. tutkimusryhmän jäsenten asema, oikeudet, osuus tekijyydestä, vastuut ja velvollisuudet sekä tutkimustulosten omistajuutta ja aineistojen säilyttämistä koskevat kysymykset on määritelty ja kirjattu kaikkien osapuolten hyväksymällä tavalla ennen tutkimuksen aloittamista tai tutkijan rekrytoimista ryhmään;

Kevät 2011 Tieteen etiikka
ilpo.halonen@helsinki.fi

HYVÄÄN TIETEELLISEEN KÄYTÄNTÖÖN KUULUU MYÖS ETTÄ

6. rahoituslähteet ja tutkimuksen suorittamisen kannalta merkitykselliset muut sidonnaisuudet ilmoitetaan tutkimukseen osallistuville ja raportoidaan tutkimuksen tuloksia julkaistaessa; ja että

Kevät 2011 Tieteen etiikka
ilpo.halonen@helsinki.fi

HYVÄÄN TIETEELLISEEN KÄYTÄNTÖÖN KUULUU MYÖS ETTÄ

7. noudatetaan hyvää hallintokäytäntöä ja henkilöstö- ja taloushallintoa. Eri tieteenaloilla on lisäksi niille tyypillisiä hyvään tieteelliseen käytäntöön liittyviä erityispiirteitä, joita käsitellään yksityiskohtaisemmin tieteellisten seurojen ja ammattijärjestöjen alakohtaisissa ohjeistoissa. ...

Kevät 2011 Tieteen etiikka
ilpo.halonen@helsinki.fi

HYVÄÄN TIETEELLISEEN KÄYTÄNTÖÖN KUULUU MYÖS ETTÄ

7. ... Yliopistot, tutkimuslaitokset ja ammattikorkeakoulut ovat julkaisseet ja voivat julkaista niissä harjoitettavaa tutkimusta koskevia tarkentavia menettelyohjeita.

Kevät 2011 Tieteen etiikka
ilpo.halonen@helsinki.fi

Hyvän tieteellisen käytännön loukkaukset

Kaksi kategoriaa:

1. piittaamattomuus hyvästä tieteellisestä käytännöstä ja
2. vilppi tieteellisessä toiminnassa

Kevät 2011 Tieteen etiikka
ilpo.halonen@helsinki.fi

Piittaamattomuus

Piittaamattomuus hyvästä tieteellisestä käytännöstä ilmenee

1. törkeinä laiminlyönteinä (*gross negligence*) ja
2. holtittomuutena erityisesti tutkimuksen suorittamisessa.

Kevät 2011 Tieteen etiikka
ilpo.halonen@helsinki.fi

Vilppi tieteellisessä toiminnassa

Vilpin ilmenemismuotoja:

- sepittäminen,
- vääristely,
- luvaton lainaaminen ja
- anastaminen.

Kevät 2011 Tieteen etiikka
ilpo.halonen@helsinki.fi

Sepittäminen

- Sepittämistä (*fabrication*) on tekaistujen havaintojen esittäminen tiedeyhteisölle. Sepitettyjä havaintoja ei ole tehty tutkimusraportissa kuvatulla tavalla tai menetelmillä. Sepittämistä on myös tekaistujen tulosten esittäminen tutkimusraportissa.

Kevät 2011 Tieteen etiikka
ilpo.halonen@helsinki.fi

Havaintojen vääristely

- Havaintojen vääristelyllä (*misrepresentation, falsification*) tarkoitetaan alkuperäisten havaintojen tarkoituksellista muokkaamista tai esittämistä niin, että havaintoihin perustuva tulos vääristyy. Tulosten vääristelyllä tarkoitetaan tieteellisesti perusteetonta tutkimustulosten muuttamista tai valikointia. Vääristelyä on myös johtopäätösten kannalta olennaisten tulosten tai tietojen esittämättä jättäminen.

Kevät 2011 Tieteen etiikka
ilpo.halonen@helsinki.fi

Luvaton lainaaminen

- Luvattonta lainaamista (*plagiarism*) on jonkun toisen julkituoman tutkimussuunnitelman, käsikirjoituksen, artikkelin tai muun tekstin tai sen osan esittäminen omanaan.

Kevät 2011 Tieteen etiikka
ilpo.halonen@helsinki.fi

Anastaminen

- Anastamisella (*misappropriation*) tarkoitetaan tutkijalle luottamuksellisesti esitetyn alkuperäisen tutkimusidean, -suunnitelman tai -havaintojen oikeudetonta esittämistä tai käyttämistä omissa nimissään.

Kevät 2011 Tieteen etiikka
ilpo.halonen@helsinki.fi

Seuraavaksi

- 14 Etiikan merkitys tutkijan valinnoille

Kevät 2011 Tieteen etiikka
ilpo.halonen@helsinki.fi